

SAMSUN VE ÇEVRESİNDE PONTUS ÇETELERİNİN FAALİYETLERİ VE HÜKÜMETİN UYGULAMALARI

*Pelin İSKENDER KILIÇ**

ÖZET

Osmanlı Devleti, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasî alanda azınlıklar meselesiyle oldukça meşgul olmuştur. Hatta bu konu Lozan Antlaşmasına kadar devam etmiştir. Bilhassa Fransız İhtilali'nin ve Osmanlı Devleti üzerinde emelleri olan büyük güçlerin etkisiyle Osmanlı içerisinde yapay bir Pontus meselesi ortaya çıkartılmıştır. Oysaki tarihteki Pontus Devleti ile ortaya atılan ve gerçekleştirilmek istenen Pontus Devleti arasında hiçbir bağlantı yoktur. XIX. yüzyıla gelindiğinde çok milletli, dinli ve kültürlü olan Osmanlı Devleti, çağın özelliği gereği gerek iç gerekse dış güçlerin etkisiyle dağılma sürecine girmiştir. İçinde bulunan azınlıklar büyük devletlerin desteği ile yavaş yavaş Osmanlı Devleti'nden ayrılırken, yüz yıllardır Anadolu'da Türklerle iç içe yaşayan Rumlara da İnebolu'nun batısından başlayıp Batum'a kadar uzanacak olan bir Pontus Devleti kurma hayalleri içine girmişlerdi. Bu devletin başkenti olarak da Samsun'u seçmişlerdi. Bu nedenle Samsun ve çevresinde çok yoğun çete faaliyetlerine başladılar. Din adamları bu çeteleri kışkırtmada aktif rol oynamışlardır. Bütün bunlara karşı Osmanlı Devleti aldığı çeşitli tedbirlerle Müslüman halka karşı yapılan bu yıkıcı ve acımasız faaliyetleri durdurmaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Samsun, Pontus, Çete faaliyetleri.

PONTUS GANGS ACTIVITIES AND GOVERNMENT APPLICATIONS IN AND AROUND SAMSUN

ABSTRACT

Ottoman Empire has considerably struggled with the matter of minorities in the political area since the second half of the 19th century. Moreover, this matter has continued until Treaty of Lausanne. An artificial problem of Pontus was created in Ottoman Empire by influences of especially French Revolution and the great powers that had aspirations on Ottoman Empire. However, there is no relationship between the Pontus State in the history and the Pontus State which is put forth and desired to be carried out. In the 19th century, Ottoman Empire, which was multilateral, multi-religious and multicultural, had entered the duration of disintegration because of the effect of both internal and external forces due to the property of the age. While the minorities in the Ottoman Empire were gradually splitting from it by the supports of the big nations, the Greeks lived together with the Turks in the Anatolia for centuries started to imagine establishing a Pontus State ranging from the west of İnebolu to Batum. They chose Samsun as the capital city of the state. Therefore, they started to gang activities in and around Samsun. The religious men have active roles in provoking these gangs.

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Tarih Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. El-mek: pelini@omu.edu.tr

Against all of these, by taking various precautions, Ottoman Empire tried to stop these destructive and cruel activities against the Muslim community.

Key Words: Samsun, Pontus, Gang activities.

Giriş

Pontus Devleti, M.Ö. 298 yılında I. Mitridat tarafından kurulmuş, M.Ö. 63 yılında Büyük kral Mitridat V Evpator zamanında Romalılar tarafından yıkılmış ve tarihte başka bir Pontus Devleti var olmamıştır¹.

Pontus, etnik bir isimden ziyade coğrafi bir tabir olarak ifade edilmektedir. Çünkü Pontus veya Pontos kelimesi Grekçe “deniz” manasında olup, eski çağlarda Karadeniz’in güneydoğu kısmına ve bu arada Karadeniz’e de verilmiş coğrafi bir addir. Kelime, en eski dönemlerde daha çok “Pont Euksinos” şeklinde kullanılmıştır². “Euksinos” kelimesi ise “karanlık, uğursuz” anlamına gelen “ahşaena” kelimesinden gelmektedir. Karadeniz’in fırtınalı ve karanlık sularından dolayı verilen bu isim, X. yüzyıla kadar gelmiştir. Türkçede ise “Kara” sözü bir renk ifade ettiği gibi aynı zamanda yön (kuzey), sert ve soğuk iklimi de anlatır. Türklerin Anadolu’ya girişinden itibaren bütün yazılı belgelerde Karadeniz adı yaygın olarak kullanılmış olmasına karşın, Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar zamanında “Pontus” kelimesi hiç geçmemektedir³.

En eski çağlarda Doğu Karadeniz Bölgesi’nde ırk bakımından bir mensubiyet tespiti imkânsızdı. Bu bölgede Kafkasyalı ve çeşitli menşei kavimler yaşamıştı⁴. Fransız Akademisi üyelerinden Lebeau’ya göre devletin kurucusu olan Mitridat, Pont ülkesine geldiği zaman bu bölgede üç tür halk vardı. Birincisi İranlılar, bir takım tapınak kâhinleriyle soylu kişilerden ibaret idiler. İkincisi Yunanlılar, kıyı illerinin şehirlerinde oturmaktaydılar. Üçüncüsü Turanlılar ki, çok eskiden beri burayı vatan yapmış olan bölgenin asıl yerli ahaliydiler⁵. Kökenleri, dilleri, inançları ve tarihî gelişimleri tamamen farklı olan toplumların yaşadığı bu bölge Kafkaslardan, Hazar Bölgesi’nden, güneyden gelen istilacı güçlerin hakimiyeti altına girmiş, Fenikelilerin, İyonların, İskender ve Roma İmparatorluklarının kolonileri halinde kalmıştı. Bu toplumların hiç biri siyasî, iktisadî, sosyal bir teşkilatlanma düzeyine erişememişti⁶. Dolayısıyla Pontus’un ve Pontusluların Yunanlılıkla herhangi bir ilişkileri yoktur. Zaten Yunanlılar çok sonradan koloni döneminde kıyı şeridindeki bazı şehirlere yerleşerek buranın yerleşik halklarıyla birlikte yaşamaya başlamışlardı. Ancak ne yazık ki Pont ülkesini yani Pontusu eski vatanları imiş gibi gösteren Yunanlılar, herkesle birlikte kendilerini de buna inandırmaya çalışmışlardı. Ve maalesef Anadolu’daki Hıristiyan Türklerle Müslüman Türklerin iki ayrı düşman soy gibi karşı karşıya gelmesine neden olmuşlardı⁷. Evet, bir görüşe göre Karadeniz sahilinde bulunan ve Rum olarak adlandırılan Ortodoks Hıristiyanların büyük bir kısmı Selçuklular öncesinde bu bölgeye gelen Hıristiyan Türklerdi. Pontus isyanında rol oynayan Rumların soyadları buna ilginç birer örnek teşkil etmektedir⁸: Nizamoglu, Yelkencioğlu⁹, Umurluoğlu¹⁰, Çaprazoğlu, Portakaloğlu, Sivacioğlu¹¹ vb... Aynı

¹ Mahmut Goloğlu, *Anadolu’nun Milli Devleti PONTOS*, Ankara 1973, s. 72

² Tuncer Baykara, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Anadolu’nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s.

28

³ Tuncer Baykara, *a.g.e.*, s. 28

⁴ Aurel Decei, “Karadeniz”, *İslam Ansiklopedisi*, C. VI., s. 238-239

⁵ Mahmut Goloğlu, *a.g.e.*, s. 78

⁶ Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara 1995, s. 40

⁷ Mahmut Goloğlu, *a.g.e.*, s. 234

⁸ Mesut Çapa, *Pontus Meselesi Trabzon ve Giresun’da Milli Mücadele*, Ankara 1993, s. 17

⁹ *BOA, DH. EUM. EMN. 87/36*, 7 Şaban 1332 (1 Temmuz 1914)

¹⁰ *BOA, DH. EUM. 3Şb. 25/76*, 1 Receb 1336 (12 Nisan 1918)

¹¹ *BOA, A. MKT. MHM. 703/13*, 23 Şevval 1311 (29 Nisan 1894)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

zamanda bu Pontusçu çetelerin çoğunun içinde bir tek Rumca bilen yoktu. Herkes anadili olan Türkçeyi konuşuyordu. Bunu çok ilginç bulan ve hayrete düşen İngiliz Askerî Mümessili Solter, çete mensuplarına Pontus bayrağını çıkarıp göstererek siyasî eğilimlerini anlamak için bir takım sorular sorduğunda bunların bu konularla fazla ilgilenmediklerini gördü¹².

Pontus meselesi ise Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşamış Ortodoks Hıristiyanları esas alan siyasî ve askerî bir projeydi. I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde meydana gelen olaylar ve siyasî faaliyetlerdi¹³. Tanzimat fermanının ardından, Karadeniz Bölgesi'ndeki Hıristiyanların buldukları yerlerde bir Pontus Devleti kurulması amacıyla Pontus Meselesi ortaya atılmıştı. Pontusçuluk, XIX. yüzyıl sonlarında özellikle İngiltere, Fransa, Rusya ve ABD tarafından zaman zaman ve gerektiği kadar destek bulan, Yunan Megali İdeası'nın bir uzantısı olarak Doğu Karadeniz kıyılarında kurulması planlanan bir devletin doğuşunu hazırlamak için başvurulan her türlü faaliyet (siyasî, askerî, dinî, etnik kışkırtma, kültürel vs.) olarak tanımlanabilir¹⁴. Kurulması tasarlanan bu devletin sınırları eski Pontus Devleti'nin sınırları gibi hatta daha geniş idi. Samsun Metropolithanesi'nde ele geçirilen ve Pontus Milli Meclisi tarafından Paris'te Lambesis Matbaası'nda basılmış bir haritaya göre¹⁵ bu sınır Batum'dan İnebolu'nun batısına kadar uzanıp Rize, Trabzon, Giresun, Samsun ve Sinop'la birlikte Doğu Karadeniz kıyılarını ve içeride Kastamonu, Çankırı, Yozgat, Sivas, Şebinkarahisar, Tokat, Amasya, Çorum, Gümüşhane ve kısmen Erzincan'ı içine almaktaydı. Sadece başkenti değişti. Eski ve gerçek Pontus Devleti'nin başkenti Amasya ve Sinop olduğu halde yeni ve uydurma Rum Pontus Devleti'nin başkenti Samsun'du¹⁶. Bunun nedeni, Samsun'un Anadolu'nun iç kısımları ile en çok bağlantı yollarına sahip, iktisadî ve ticarî olarak coğrafi konumu önemli olan bir şehir olmasıydı. Aynı zamanda bölgede yapılan başlıca ekonomik faaliyetler olan tütün ve fındık üretimi ile kıyı taşımacılığı, Rusya ve İran ile yapılan ticaret Rumların elindeydi. Örneğin Samsun'da Andavallıoğlu Yuvanaki Efendi'nin özel bankası, Rum üreticileriyle tacirlerinin tütün bahçelerine el koymalarında önemli bir rol oynamıştı. Bu topraklar ya büyük toprak sahibi Türklerden satın alınmış ya da küçük çiftçilerden tefecilik yoluyla ele geçirilmişti. Ayrıca Rumların nüfus ağırlığının diğer yerlere göre daha fazla olduğu ve bu oranın yüzde 25'e vardığı yer Samsun Sancağı idi¹⁷.

Çetecilik Faaliyetleri

Pontus Meselesi'nin kökeninde Balkan Savaşı yer almaktaydı. Bu savaş esnasında silah altına alınmak istenen Rumlar, silahlı ya da silahsız kitlesel bir şekilde ordudan kaçmışlardı. Köylerinin civarına yerleşen bu Rumlar, ilk çeteleri kendiliğinden kurmuşlardı. Ardından hükümetin Balkan göçmenlerinin bir bölümünü Rum köylerine yerleştirmeye çalışması, ilk başkaldırı eylemlerini başlattı. Çarşamba yolu üzerindeki Kirazlık köyüne bir grup göçmenin yerleştirilmek istenmesi, jandarmalarla silahlı çeteleri ilk kez karşı karşıya getirdi¹⁸. Yine Arnavut muhacirlerinin iki Rum köyüne yerleştirilmek istenmesi Rumların isyanına ve silahlı olarak Samsun'a saldırılarına neden olmuştu¹⁹. Samsun dolaylarında umumî harp içinde adi şekavet ve soygunculuk karakteri taşıyan asayişsizlik, Mondros Mütarekesiyle birlikte, İtilaf Devletleri'nin bu

¹² Halit Eken, **Bir Milli Mücadele Valisi ve Anları Kapancızâde Hamit Bey**, İstanbul 2008, s. 525

¹³ Mehmet Bilgin, "Pontus Meselesine Tarihsel Bakış", **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, Trabzon 2007, s.29

¹⁴ Hamit Pehlivanlı, "Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 81

¹⁵ **Pontus Meselesi**, (Yayına Haz.: Yılmaz Kurt), Ankara 1995, s. 61

¹⁶ Mahmut Goloğlu, **a.g.e.**, s. 235

¹⁷ Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi (1912-1923)", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 43/44 Güz 1988-Kış 1989, s. 34; Mustafa Balcıoğlu, **İki İsyân Koçgiri, Pontus Bir Paşa Nurettin Paşa**, Ankara 2000, s. 71-72

¹⁸ Stefanos Yerasimos, "a.g.m", s.37

¹⁹ Mustafa Balcıoğlu, **a.g.e.**, s. 73,

Turkish Studies

bölgedeki müdahaleleri sonucu siyasi bir mahiyet kazanmaya başlamıştı²⁰. Bunun temelinde, yerli Rumların, Sinop'un batısından Batum'a kadar uzanan kıyı bölgesinde Pontus Devleti kurma fikri yatmaktaydı. Daha 1914 sonbaharında, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na Almanya ve müttefikleri saffında katmasının ardından, bölgede Rum çeteleri oluşmuş ve asayişsizlik baş göstermişti. Bu isyan hareketi, Rum halkı için yalnız Samsun bölgesinde değil, Rumların yaşadığı tüm Anadolu köylerinde meydana gelmişti. Pontus Devleti kurma hayalleriyle İstanbul ve Atina'dan gelen ajan ve propagandacılar tarafından sistemli bir şekilde hazırlanan isyan, 1921 yılı başlarında patlak vermişti. Hükümetin, Yunanistan'la savaşa karar verip seferberlik ilan etmesi isyanın artmasına neden olmuştu. Rumlar propagandanın da etkisiyle kitle halinde silahlarını da alarak askerden kaçmaya başlamışlardı. Anadolu kıyılarında bulunan Yunan filosunun güvencesi ve askerî geç yardımında bulunulmasıyla isyan giderek artmıştı²¹. Bölgede komiteler kurulmuş ve teşkilat genişletilmişti²². Savaş yıllarında Rus işgaline uğrayarak büyük bir iç göçle ezilen Müslüman halk, Mütarekeden sonra da Pontusçu Rum çetelerinin saldırılarıyla karşı karşıya kalmıştı. Millî Mücadele başlarken, Pontus ayaklanmacılarının sayısı yirmi beş bin kişiye ulaşmıştı. Yunanistan ve Rusya'dan da bu çetelere eleman taşınmaya devam edilmişti²³. Özellikle Batum limanından Samsun civarına Rum ve Ermeniler getirilip bırakılmıştı. Bu Rum çetelerinin amacı, Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun ve diğer Karadeniz şehirlerinde asayiş bozuk göstererek İtilaf Devletlerinin işgaline zemin hazırlamaktı.

Bölgedeki ilk silahlı çeteyi, Amasya, Samsun ve havalisi Metropolitleri Germanos, 1908 yılında Samsun'da kurmuş, Yunanlı bir şirketin gemisiyle getirilen 50 civarında Manlicher marka tüfek ile çeteler silahlandırılmıştı²⁴. Mustafa Kemal, bölgenin durumuyla ilgili olarak İstanbul'a gönderdiği 22 Mayıs 1919 tarihli raporda, Germanos'un idaresindeki Rum çetelerinin siyasi bir mahiyetleri olduğunu belirtmekteydi. Raporda otuz üçü Samsun'da, kırk kadar Rum çetesi sayılmakta, buna karşılık altısı Samsun'da bulunan on üç kadar Türk çetesi olduğu bildirilmekteydi²⁵. I. Dünya Savaşı başladığı zaman seferberlik emrine karşı çıkan veya askerden kaçan Rumları, Pontus Cemiyeti ve Metropolitlikler örgütleyerek çeteler teşkil etmişlerdi. Bizzat Rusların 2000 tüfekle silahlandıkları ilk çete reisleri Vasil Usta ve Dimitrios Haralambidis başta olmak üzere, Türkler öldürülmeye ve Türk köyleri yakmaya başlanmıştı²⁶. I. Dünya Savaşı'nda ilk çetecilik faaliyetleri, Bafra civarında Nebyan dağlık bölgesinde olmuştu. Daha sonra Samsun, Çarşamba, Vezirköprü, Terme, Amasya, Merzifon, Kavak, Ladik, Gümüşhacıköy, Havza, Tokat, Erbaa ve Sivas bölgelerine yayılmıştı²⁷. 1916 yılında başlayan bu çetecilik faaliyetlerini Rusya'nın yanı sıra Yunan Konsolosluğu'nun sekreteri Lazaros Melidie'de desteklemekteydi²⁸.

Yunanlılar, Samsun ve çevresine oldukça önem vermişlerdi. Pontus Cemiyeti, bu çete faaliyetlerinin yürütülmesinde önemli rol üstlenmişti. 1904 yılında Merzifon Amerikan Koleji'nde okuyan Rumlar tarafından temelleri atılan cemiyet, 1909 tarihinde Trabzon metropoliti vasıtasıyla Atina'da Küçük Asya cemiyetinin emri altına girmişti. Metropolit ve papazların öncülüğü ve çalışmaları sayesinde Batum'dan İnebolu'ya kadar Karadeniz Bölgesi'nde şubeleri açılmış, ilk

²⁰ Halit Eken, *a.g.e.*, s. 41

²¹ **Frunze'nin Türkiye Anıları**, (Çeviren: Ahmet Ekeş), İstanbul 1996, s. 96

²² Ercüment Kuran, "Millî Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri", **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986**, Samsun 1988, s. 77-78

²³ Rahmi Doğanay, **Millî Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)**, Ankara 2001, s.255

²⁴ Stefanos Yerasimos, "a.g.m", s. 36

²⁵ Mustafa Balcıoğlu, *a.g.e.*, s. 82

²⁶ Yusuf Sarımay, "Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası", **Pontus Meselesi ve Yunanistan'ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 9

²⁷ **Pontus Meselesi**, s. 188-189

²⁸ Stefanos Yerasimos, "a.g.m." s. 38-39

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Pontus Risalesi de 1910'da yayınlanmıştı²⁹. Pontus Cemiyeti'nin elde edilen bayrağı, dernek işaretleri vesairesi bütünüyle Yunan bayrağı ve işaretleriydi. Özellikle Pontus Cemiyeti'ni kuranlar doğrudan doğruya Fener Patrikhanesi tarafından yetiştirilmiş kimselerdi³⁰. Cemiyetin yurt içindeki faaliyetleri ile birinci derecede meşgul olan üç kişi vardı. Bunlardan birisi ve başta geleni Trabzon metropoliti Hrisantos diğerleri de Rum Metropoliti Germanos ile Samsun'da Reji Fabrikası Direktörü Takamanidis'di. Hrisantos, Patrik Kaymakamı Dorotheos başkanlığında Paris Barış Konferansı'na giden heyetin içinde yer almıştı. Kendisine "Mağdur Rumların Temsilcisi" sıfatıyla Pontusluları savunma yetkisi verilmişti³¹. Diğer ikisi ise Mayıs 1919'da Samsun civarındaki kırk kadar Rum çetesini idare etmişlerdi³². Canik Sancağı'nda asayiş bozan bu Rum çeteleri, müttefik donanmasının Samsun'a gelişiyle faaliyetlerini daha da arttırmışlardı. Bir yandan da yöreye Rum göçmenler yerleştiriliyordu. İşte Canik'teki bütün bu faaliyetlerin başı Germanos idi³³. Pontus Cemiyeti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında başlayan çalışmaları sonucunda Çarşamba, Samsun ve Bafra civarındaki Rum köylerinde depolanan silahlar, gençlere ve askerden kaçan Rumlara dağıtılıp çeteler kurulmuştu. Pontus Cemiyeti'ne bağlı çeteler daha çok Bafra, Çağşur Köyü, Samsun, Vezirköprü, Çarşamba, Terme, Amasya, Merzifon, Ladik, Havza, Tokat ve Erbaa civarında faaliyet göstermişlerdi. 1920 yılının başlarında Samsun'a yüz otuz çete reisi ile yirmi bin lira gönderilmişti³⁴.

Faaliyet gösteren diğer bir cemiyet de Kordos Komitesi idi. Bu komitenin amacı, göç eden Rumların tekrar eski yerlerine dönmesini sağlamak ve hariçten bazı Rum ve Yunanlıları İstanbul, Batı Anadolu ve Kuzeydoğu Karadeniz Bölgelerine göç ettirerek bu bölgelere yerleştirmekti. Böylece Wilson İlkeleri'nin "Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki azınlıklar, çoğunlukta oldukları bölgelerde müstakil devlet kurabileceklerdir" maddesine fiilî ve siyasî zemin hazırlamaktı.

Kordos Komitesi, faaliyet gösterdiği bölgelerdeki metropolitleri birer temsilci gibi kullanmaktaydı. Samsun ve civarında göçmen Rumlarla ilgili işleri Samsun metropolit Vekili "Eftimios Zilos" yürütmekteydi³⁵. Bu bölgede Eftimios Zilos tarafından idare edilen, Pontus Cemiyeti ve Kordos Komitesi ile ortaklaşa çalışan "Rum Göçmenleri Cemiyeti" kurulmuştu. Bu cemiyetin çalışmaları sonucu daha önceden Müslüman nüfusun onda biri oranında olan Hıristiyan nüfus, Samsun'a dışarıdan 30.000 Rum'un getirilmesiyle bölgede 180.000 Müslüman nüfusa karşılık 60.000 Hıristiyan olmuştu³⁶. Bunlar en fazla Batum kanalıyla Rusya'dan gelmekteydiler. Batum, gidip gelen göçmenlerin ilk uğrak yeri ve adeta dağıtım merkezi idi. 16 Temmuz 1919'da Preveze gambotundan alınan bir rapora göre, Batum ve civarında silahlandırılıp gönderildiği tahminen elli kadar Ermeni ve Rumlardan oluşan eşkıyanın Bafra, Kumcağız, Çarşamba, Yeşilirmak sahillerine çıkarılacağı haberi alınmıştı. Mapavrilî Hasan Reis'in sahip olduğu Mapari adlı bir motorla yola çıkan bu çeteciler Yeşilirmak sahiline çıkarıldığında, vesikaları, dokuz mavzer, bin beş yüz fişek, üç bomba, çeşitli bomba humbaraları, bomba fitili, bıçak, rovelver ile ele geçirilerek Samsun mutasarrıflığına teslim edilmişti³⁷. Kıyıların güvenliğinin sağlanabilmesi için gece dahi tetikte beklemek gerekmekteydi³⁸.

²⁹ Yusuf Sarımay, *a.g.e.*, s. 8

³⁰ **Pontus Meselesi**, s. 52

³¹ Nuri Yazıcı, **Millî Mücadele'de Canik Sancağı'nda PONTUSÇU FAALİYETLER (1918-1922)**, Ankara 2003, s. 32

³² Ali Güler, *a.g.e.*, s. 67

³³ Nuri Yazıcı, *a.g.e.*, s. 21

³⁴ Ali Güler, *a.g.e.*, s. 68

³⁵ Ali Güler, *a.g.e.*, s. 84

³⁶ **Pontus Meselesi**, s.56

³⁷ **BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/28**, 21 Ağustos 1335 (21 Ağustos 1919); **BOA, DH. EUM. AYŞ. 19/21**, 24 Zilkade 1337 (21 Ağustos 1919)

³⁸ Mesut Çapa, *a.g.e.*, s.41

Mütareke'den itibaren Ekim 1920 tarihine kadar Batum'a göç eden Rumların sayısı on bir bin kişiyi bulmuştu. Rumlar birçok sebep ve amaçla Rusya'ya gitmişlerdi. Ancak Karadeniz kıyılarına dönüş amaçları tek idi: Çoğunluğu sağlamak ve bir Rum devleti kurmak³⁹. Oysaki XIX. yüzyılın sonlarında Samsun havalisindeki Rum ve Ermeni halkın bir kısmı başka yönlere göç etmek istemiş, tam tersine Osmanlı hükümeti bunları göçten vazgeçirmek için elinden geleni yapmıştı⁴⁰. Göçte ısrar edenlerin emniyetle gitmeleri için tedbirler alınmıştı. Şimdi ise Karadeniz Bölgesi'ndeki Rumları çoğaltmak amacıyla Rusya'da oturan ve Bolşevik idaresinde yaşayamayan Rumlar, vapur vapur Samsun çevresine çıkarılmaya ve bu bölgeye yerleştirilmeye başlanmıştı⁴¹. Rumlarla birlikte gizli olarak silah ve cephane de sevk edilmekteydi. Rum çetelerinin elinde bol miktarda cephanenin bulunması Müslüman halkı zor durumda bırakmış, bundan cesaret alan Rum çeteleri faaliyetlerini daha da arttırarak Müslümanları katletmeye başlamışlardı. Bu çetelerin en meşhuru Bafra mıntıkasında faaliyet gösteren "Nebyan Çeteleri"ydi. Bu çetelerin Çağşur Köyü'ne yaptıkları ani bir baskın sonucu köyün Müslüman halkından bir tek kişi kurtulamamıştı. Bütün hayvanları ve malları da yağmalanmıştı. Rum çeteleri Türk köylerine karşı giriştikleri tahribat ve imha hareketinde o kadar ileri gitmişlerdir ki her şeyi yakıp yıkmış, insanları öldürmüş, mal ve hayvanlarını yağmalamışlardı. Fırsat buldukça Samsun'da da nümayişlerde bulunan Rumlar, 7 Nisan 1919'da Yunan bağımsızlık gününü birçok yerde bilhassa da Samsun'da büyük gösteriler yaparak kutlamışlardı. Nisan ayının ikinci yarısında Metropolit Germanos, Samsun piskoposluğunda çete liderlerini toplayarak Samsun, Bafra, Çarşamba, Ünye, Fatsa, Tokat, Niksar, Merzifon, Havza, Erbaa, Ladik, Amasya ve Vezirköprü bölgelerindeki örgütlenmelerini güçlendirmişti⁴².

Rum çetelerinin mezalimine sahne olan bazı kaza merkezleri ve meydana getirdikleri olayları elimizdeki belgeler ışığında şu şekilde belirtebiliriz:

1. Samsun: Samsun, Pontusçu Rumların meydana getirmiş olduğu çeteler için beyin görevini görmüş ancak Samsun'dan idare edilen bu çeteler, bizzat Samsun çevresinde eşkıyalık yapamamışlardı. Çünkü Samsun, olağan üstü öneminden dolayı uygun bir zemin değildi⁴³. Hemen hemen bütün Avrupa devletlerinin konsolos temsilcilerinin burada bulunuyordu. Gerçi 1921 yılı sonlarına gelindiğinde yalnızca İtalyan ve Amerikan konsoloslukları kalmıştı⁴⁴. Samsun, coğrafi ve ticarî önemi sebebiyle Pontus'a başkent olarak seçilince, nüfusça da desteklenerek Rum göçmen iskânı yoluna gidilmişti. XIX. yüzyılın sonlarında Samsun'un Hançerli, Pazar, Kaleiçi, Çayırıçi (Cedid) ve Meğde mahalleleri gibi büyük Müslüman mahalleleri yanında yerleştirilen Rumlardan yeni mahalleler oluşturulmuştu. Yunan siyasi memurlarının tahrikleriyle Rum çetelerinin tecavüzleri şiddetlenmiş, Samsun'un çıkış yolları Rum eşkıyası tarafından kesilmiş, şehirde silahla dolaşmış, şehir yakınlarında yayılım ateşi açılarak dehşet havası estirilmiştir⁴⁵. Samsun'da Rumlarca askerî gösteriler yapılmış, Rum çetelere binlerce silah dağıtılmış, kiliselere Pontus armaları asılmış, ilkokul çocukları Pontus şarkıları ve bayraklarla sokaklarda dolaştırılmıştı⁴⁶. Samsun'un Kani Köyü'nü basan elli kadar Rum eşkıyası birçok hayvan ve eşyayı gasp etmişler, çıkan çatışmada iki eşkıya ölmüştü⁴⁷. Karalar köyünden bir kişi öldürülmüş, parası ve eşyası Rum

³⁹ Mesut Çapa, *a.g.e.*, s. 13

⁴⁰ BOA, A. MKT. MHM. 431/8, 6 Şevval 1285 (20 Ocak 1869)

⁴¹ Ponus Meselesi, s. 188

⁴² Yerasimos, "a.g.m.", s. 44

⁴³ Pontus Meselesi, s. 246

⁴⁴ Frunze'nin Türkiye Anıları, s. 27

⁴⁵ Nuri Yazıcı, *a.g.e.*, s. 64

⁴⁶ Nuri Yazıcı, *a.g.e.*, s. 25; BOA, DH. EUM. EMN. 87/36,1 Temmuz 1330 (14 Temmuz 1914)

⁴⁷ BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/11, 21 Mart 1335 (21 Mart 1919)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

eşkiyası tarafından gasp edilmişti⁴⁸. Daha ziyade olaylar Samsun'un çevre köylerinde görülüyordu. Merkezde olaylar çok azdı⁴⁹.

2. Bafra: Bafra, Samsun, Alaçam, Kavak mıntıkalarına hakim bir mevkiye bulunan Nebyan Dağı, yerinin sarplığı, Rum köylerinin yoğun oluşu gibi nedenlerle I. Dünya Savaşı'nda Rum çetelerinin ilk defa görüldüğü yer olmuştu⁵⁰. Bu çeteler, Müslüman köylere baskınlar ve katliamlar yapmışlardı. Bundan amaç Müslüman halkı korku ile sindirip, Müslüman nüfusun çoğunluğunu azaltmak, köyleri yakıp yıkarak devlet güçlerini kendi taraflarına çekip, işgalci güçlere dolaylıda olsa yardım etmektir. Bu bölgede büyük mezalimler yapmışlardı. Samsun'a giden devciler Bafra yakınlarında yirmi kadar Rum eşkiyasının saldırısına uğramıştı. Devciler öldürülerek malları gasp edilmişti⁵¹. Beş kişilik bir eşkiya grubu Bafra'nın Yertib Köyünden Kadıaskeroğlu Ahmed'in eşini yaralayarak eşyalarını gasp etmişlerdi. Yine Bafra'nın Haru köyünde Arnavut muhacirlerinden Ahmed'in evine saldıran yirmi kadar Rum eşkiyası adı geçen kişiyi yaralamışlardı⁵². Bafra bölgesinde bu tür olaylara oldukça sık rastlanmaktaydı⁵³.

3. Çarşamba ve Terme: Bu iki kazada eşkiyalık yapanlar daha ziyade Ermenilerdi. Ancak ateşkesin ardından Ermeniler ile Rumlar ortak düşman olarak gördükleri Türkleri yok etmek için birlikte hareket etmişlerdi⁵⁴. Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve azınlıkların Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyetlerinin başladığı ilk andan itibaren Ermeni ve Rumlar zaman zaman birlikte hareket etmişler, Osmanlı Devleti de bunlara karşı tedbirler alma yoluna gitmişti⁵⁵. Samsun'a giden devciler Çarşamba'nın Yağibasın Köyü civarında yüzü aşkın Rum eşkiyasının saldırısına uğramışlardı. İki deveci öldürülüp, ticarî eşyaları gasp edilmişti⁵⁶. Eşkiyalar tarafından Çarşamba'dan gelmekte olan arabanın önü kesilmiş, bir erkekle iki kadın dağa götürülmüştü⁵⁷. Çarşamba, Terme, Fatsa ve Ünye eşkiyalık olaylarının oldukça yoğun olduğu kazalardandı⁵⁸.

4. Kavak: Pontus çetelerinin geniş ölçüde faaliyet gösterdikleri nahiyelerden biri de Kavak'tı. Bu nahiyeye, Rum çetelerinin yapmış oldukları birçok cinayete sahne olmuştu. Samsun'a bağlı Kavak nahiyesinin Hacılı köyünden ve Rumeli muhacirlerinden bir kişi Rum eşkiyası tarafından katledilmişti. Yine Kavak'ın Karapınar köyü halkından on iki baş sığır Rum eşkiyasından Yanioğlu Timos ve adamları tarafından gasp edilmişti⁵⁹. Samsun'un diğer kazalarında olduğu gibi Kavak nahiyesinde de deve kervanlarına rastlanmaktaydı. Yük taşımacılığında bunlardan yararlanılmaktaydı. Daha sonra taşımacılıkta atlar ve öküzler gelmekteydi⁶⁰. Bundan dolayı Rum eşkiyaların köyleri basıp büyük baş hayvanları gasp etmesi köylü için çok büyük bir

⁴⁸ BOA, DH. EUM. AYŞ. 5/32, 15 Receb 1337 (16 Nisan 1919)

⁴⁹ BOA, DH. EUM. AYŞ. 21/45, 17 Mayıs 1333 (17 Mayıs 1917); BOA, DH. EUM. AYŞ. 5/70, 19 Receb 1337 (20 Nisan 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 7/101, 10 Mayıs 1335 (10 Mayıs 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 8/6, 11 Şaban 1337 (12 Mayıs 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/28, 21 Mayıs 1335 (21 Mayıs 1919); BOA, DH. KMS. 52-1/64, 13 Mayıs 1335 (13 Mayıs 1919)

⁵⁰ Pontus Meselesi, (Yayına Haz.: Yusuf Gedikli), İstanbul 2002, s. 239

⁵¹ BOA, DH. EUM. AYŞ. 3/8, 9 Mart 1335 (9 Mart 1919)

⁵² BOA, DH. EUM. AYŞ. 3/66, 5 Nisan 1335 (5 Nisan 1919)

⁵³ BOA, DH. EUM. AYŞ. 23/7, 30 Temmuz 1333 (30 Temmuz 1917); BOA, DH. EUM. AYŞ. 5/70, 19 Receb 1337 (20 Nisan 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 8/6, 11 Şaban 1337 (12 Mayıs 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 8/6, 11 Şaban 1337 (12 Mayıs 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 3/66, 5 Receb 1337 (6 Nisan 1919)

⁵⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ. 7/60, 7 Mayıs 1335 (7 Mayıs 1919)

⁵⁵ BOA, A. MKT. MHM. 703/13, 11 Safer 1312 (14 Ağustos 1894)

⁵⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ. 3/8, 1 Receb 1337 (2 Nisan 1919)

⁵⁷ BOA, DH. EUM. AYŞ. 5/32, 15 Receb 1337 (16 Nisan 1919)

⁵⁸ BOA, DH. EUM. AYŞ. 5/70, 19 Receb 1337 (20 Nisan 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 7/55, 7 Mayıs 1335 (7 Mayıs 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 7/60, 7 Mayıs 1335 (7 Mayıs 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 7/61, 7 Mayıs 1335 (7 Mayıs 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 3/66, 5 Receb 1337 (6 Nisan 1919)

⁵⁹ BOA, DH. EUM. AYŞ. 4/10, 8 Nisan 1335 (8 Nisan 1919)

⁶⁰ Frunze'nin Türkiye Anıları, s. 40

Turkish Studies

yıkımdı. Kavak, Alaçam, Ladik, Köprü, Havza'da Rum eşkıyaların saldırıları 1918 yılından 1920 yılı sonuna kadar artarak devam etmişti⁶¹.

Yunan ordusunun Batı Anadolu'da ilerlediği 1920 yılı içerisinde, Karadeniz Bölgesi'nde Rumlar, Türklerin kuvvetsiz kalmaları ve moral bozukluğu içerisinde bulunmasından faydalanarak yüzlerce cinayet işlediler. Nitekim Rum çeteleri, Samsun Bölgesi'nde, 1920 sonlarına kadar 699, Çarşamba ve Terme bölgesinde 15, Amasya'da 25, Merzifon'da 45, Vezirköprü'de 24, Ladik'te 70, Gümüşhacıköy'de 34, Havza'da 13, Tokat'ta 30 kadar Türk'ü katlettiler⁶².

Dinî Müessese ve Din Adamlarının Rolü

Mondros Mütarekesi'nin takibinde Rum faaliyetlerinin teşkilatlandırılmasında Fener Rum Patrikhanesi, metropolitlikler, papazlar ve kiliselerin rolü büyük olmuştur. Özellikle Karadeniz Bölgesi'ndeki Pontusçu çetelerin desteklenmesinde metropolit ve papazlar aktif rol oynamışlardır. Bu meselenin gelişmesinde Yunan devlet adamlarından çok din adamları ve Rum ileri gelenlerinin çabaları vardı.

Patrikhane, hem mütarekeden önce hem de mütarekeden sonra başta siyasî faaliyetler olmak üzere, cemiyetlerin teşkilatlandırılması, çetelerin desteklenmesi, nümayişlerin düzenlenmesi, kültürel çalışmaların yürütülmesi, propagandanın yaygınlaştırılması gibi işleri yapan bir kuruluş konumundaydı⁶³. Nitekim Yunan ordusunun Edirne'yi alıp, Çatalca'ya doğru ilerlemesi üzerine Rum Patrikhanesi, o bölgede bulunan Rum metropolit ve papazlarına Yunan askerleri geldikçe karargâhlarına gidip, kendilerini takdis etmelerini emretmişti⁶⁴. Yunanistan'ın kurtuluş yıl dönümüne tesadüf eden günde Rumlar Edirne, Gelibolu ve Tekirdağ'ın yanı sıra Samsun'da da bazı gösteriler yapmışlar ve bunların sonucunda bazı olaylar meydana gelmişti. Metropolitlikler ve kiliseler ayinler düzenlenerek bu olayları destekledikleri gibi, kışkırtıcı rol de oynamışlardır. Bazı metropolitane ve kiliselerde Rum halkına hitaben, Edirne ve havalisinin Yunanistan'a bağlanacağı müjdelenerek Paskalyadan önce Edirne'ye Yunan ordusunun gelip işgal edeceği ve intikam amacıyla Türklere ve diğer milletlere taarruzda bulunacağı belirtilmişti⁶⁵. Yine 23 Mart 1919 tarihinde Rumlar, Gelibolu mevki kumandanlığı yanındaki kilisede toplanarak bir toplantı yapmışlar, metropolit ile birlikte ellerinde Yunan bayrakları olduğu halde mevki kumandanlığı önüne gelerek gösterilerde bulunmuşlar ve oradan da İngiliz karargâhına gitmişlerdi⁶⁶. 7 Nisan 1919'da Samsun'da Pontus günü kutlamalarını Patrikhane ve kiliseler açıkça desteklediler⁶⁷. Rumlar bütün nümayiş ve hareketlerinde kilise ve din adamlarının desteğini bulmuşlardır. Patrikhanenin Rumlar üzerindeki etkisi kuşkusuz büyüktü. Samsun Metropolitliği, Patrikhaneden aldıkları emir üzerine mebusan seçimine katılmayacaklarını bildirmişlerdi⁶⁸. Fener Rum Patrikhanesi, hemen bütün siyasî faaliyetlerinde Yunanistan hükümeti ile işbirliği yapmış ve Yunanistan'dan, Rusya'dan ve Amerika'dan çok sayıda Rum muhacirin Türkiye'ye yerleşmesini sağlamıştır⁶⁹.

⁶¹ BOA, DH. EUM. AYŞ. 7/60, 7 Mayıs 1335 (7 Mayıs 1919); BOA, DH. EUM. AYŞ. 8/6, 11 Şaban 1337 (12 Mayıs 1919)

⁶² Mustafa Balcıoğlu, a.g.e., s. 85

⁶³ Mehmet Okur, "Millî Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurmasına Yönelik Girişimler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.103

⁶⁴ Ali Güler, a.g.e., s. 6

⁶⁵ BOA, DH. EUM. AYŞ. 12 / 10, 9 Nisan 1335 (9 Nisan 1919)

⁶⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ. 12 / 10, 13 Ramazan 1337 (12 Haziran 1919)

⁶⁷ Rahmi Doğanay, a.g.e., s. 64 ; DH. EUM. AYŞ. 12 / 10, 9 Nisan 1335 (9 Nisan 1919)

⁶⁸ BOA, DH. EUM. AYŞ. 56-1/49 23 Kanun-ı evvel 1335 (23 Aralık 1919)

⁶⁹ Mehmet Okur, "a.g.m.", s. 103

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Patrikhanenin zaman zaman Rum tutukluların serbest bırakılmasıyla ilgili teşebbüsleri de olmuştu. Bu Patrikhanenin çete faaliyetleriyle yakından ilgilendiğinin de bir göstergesiydi. Şile'de tutuklanıp, Üsküdar'a gönderilen Samsun, Amasya ve Bafra havalisine mensup yüz otuz Rum hükümlü ve tutuklunun serbest bırakılması konusunda İngiliz Temsilciliği'ne müracaat eden Patrikhane bu girişiminden olumlu sonuç almıştı⁷⁰.

Pontuşçu faaliyetlerin yoğunlaştığı Karadeniz bölgesindeki metropolit ve papazlar da bu dönemde aktif görev almışlardı. Trabzon Metropolit Hrisantos, Pontus propaganda ve çete faaliyetlerini idare eden kişi olarak bilinmekteydi. Çeşitli metropolitler, İtilaf devletleri temsilcileriyle ilişkileri ilerleterek, Paris ve Londra gibi çeşitli Avrupa merkezlerinde faaliyetlerde bulunmuş, uydurma belgeler ve talepler ile taraftar kazanıp Pontus Devleti'ni kurma planlarını gerçekleştirmeye çalışmışlardı. Osmanlı Devleti'nin Hıristiyanlara karşı mezalim ve tahribatta bulunduğu, İtilaf Devletlerinin Türkleri cezalandırmaması ve müsamaha göstermesi yüzünden Türklerin silahsız ve müdafaasız Rumlara saldırdıkları gibi yalanlarla İtilaf Devletleri'ni kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardı. Bunda da kısmen başarılı olmuşlardı. Samsun dolaylarında asayişin bozukluğu, Rum köylerinin sürekli saldırıya uğradığı, hükümetin burada asayişin sağlayamadığı gerekçesiyle 9 Mart 1919'da Samsun'a 200 kişilik bir İngiliz müfrezesi çıkarılmış ve İngiliz askerleri Rum halkı tarafından sevinç gösterileriyle karşılanmıştı⁷¹. Oysaki işin aslı tamamen farklıydı. Yine Samsun'da köylerine dönmekte olan iki Rum'un yolda soyulduğunu şikayet eden Rum Patrikhanesi'nin iddiasının yalan olduğu yapılan araştırmalar sonucu anlaşıldı⁷².

Rum Metropolit Germanos, patrikhanenin ünlü çete reislerindendi. Kesriye metropolit iken Bulgar köylerine karşı cinayetler işleyen haydutların elebaşçısıydı. Makedonya topraklarında Rumlarla Bulgarların birbirlerine karşı verdikleri gizli savaşı kışkırtanlardan biriydi. Mutasarrıf Hamit Bey'e göre, Samsun'a bu bölgedeki hizmetleri göz önüne alınarak ve aynı hali Anadolu'ya sokmak üzere gönderilmişti⁷³. İşte bu kişi kırk kadar Rum çetesini idare ediyordu. Bunlardan bazıları, mutasarrıf Hamit Bey'in telkinleriyle silahlarını bırakmaya karar verdiklerinde Germanos, reislerden bazılarını görerek bu hareketlerini kınamıştı. Bilhassa Pontus gayesiyle isyan halinde bulduklarını iddia eylememelerine hiddetlenmiş, katiyen teslim olmamalarını ihtar etmişti⁷⁴.

Bu arada Rum kiliseleri de gösteriler tertip ederek bunları yönlendirdi. Düzenledikleri ayinlerle Rumları, Türklere karşı kışkırtmakta, Rum çetelerinin silahlandırılmasına el altından yardım etmekteydiler. Silah, üniforma ve cephaneleri saklayıp depolamakta ve sonra gerekli gördüğü uygun bölgelere sevkiyatının yapıldığı yerler durumuna gelmişlerdi.

Yabancı Güçlerin Rolü

1880'lerden itibaren faaliyetlerine başlayan, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda doruk noktasına ulaşan azınlıklardan bazıları, emellerine ulaşabilmek için birbirleriyle işbirliği yaptıkları gibi dışarıda imparatorluğu parçalamayı çıkarlarına uygun bulan büyük güçlerle de işbirliği halindeydiler. Bu büyük güçler, çıkarları gereği Osmanlı topraklarında karışıklık çıkarmak amacıyla azınlıkların haklarını korumak bahanesiyle her türlü müdahalede bulunma yoluna gitmişlerdir. Özellikle Yunanistan ve İngiltere, Karadeniz kıyılarında bir Pontus sorunu ortaya atarak, Türk ordusunu arkadan vurup, Yunan ordusu karşısındaki orduyu ikiye bölmek için bir cephe açmaya çalışmışlardı. Amerika ve Fransa da Hıristiyanları kurtarma görüntüsüyle bunları desteklemişlerdi⁷⁵.

⁷⁰ BOA, DH. KMS. 62/63, 28 Eylül 1338 (28 Eylül 1922)

⁷¹ Mesut Çapa, a.g.e., s.52

⁷² BOA, DH. KMS. 51-2/18 21 Haziran 1335 (21 Haziran 1919)

⁷³ Halit Eken, a.g.e., s. 512

⁷⁴ Halit Eken, a.g.e., s. 525-526

⁷⁵ Rahmi Doğanay, a.g.e., s. 255

Turkish Studies

Ülke içerisinde Pontusçuluk faaliyetlerine destek olan çeteler, kişiler, kuruluşların yanı sıra ülke dışından da bu faaliyetlere yardım edip destek olanlar vardır. Bunda en başta gelen devlet Yunanistan'dı. Megalo İdea'yı gerçekleştirme fikrinde olan Yunanistan, olayların başlamasında, çetelerin silahlandırılmasında ve Pontus meselesinin büyük güçlerin gündeminde sürekli yer almasında büyük rol oynamıştı. Mütareke'den sonra Rum Patrikhanesi ile Yunan temsilcilerinin ortak amaçları, yerli Rumları Yunanlılaştırarak Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ayaklanmalar çıkartmaktı⁷⁶. Ticaret maksatlı Osmanlı limanlarına gelen Yunan ticaret gemileri, sandıklar içerisinde çeşitli cephaneleri ülke içerisine sokarak, çetelere bu silahların ulaştırılmasını sağlamışlardı. Yunan donanması Karadeniz kıyılarını abluka altına almak amacıyla zaman zaman Karadeniz'e çıkmış, bazı şehir ve kasabaları bombalamıştı. İnebolu bombardımanından bir yıl sonra, Haziran 1922'de, Yunan donanma komutanı Amerika torpidosu komutanı vasıtasıyla Samsun Mutasarrıfına verdiği ultimatoda şehri bombalayacağını bildirmişti. Mutasarrıf Faik Bey, şehrin "gayri müstahkem" bir yer olduğunu ve hukuken bombardıman edilemeyeceğini bildirmesine rağmen Samsun, 8 Haziran'da bombalanmıştı⁷⁷.

Pontus Meselesini destekleyen diğer bir devlette İngiltere'ydü. İngiltere, en baştan beri Osmanlı Devleti'ni parçalayarak yıkma politikası izlemişti. Bu amaçla Osmanlı içerisindeki çeşitli azınlıkları ve onların devlet aleyhine yaptığı her türlü faaliyetleri el altından desteklemişti. Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşmasındaki en büyük rolü de kuşkusuz İngiltere oynamıştı. Bundan dolayı Pontus meselesinin hemen her safhasında İngiliz siyaset adamlarını ve askerlerini görmek mümkündü. İngiltere, Pontus isteklerini diplomatik görüşmelerde açık olarak kabul etmemekle birlikte, Rumlara her türlü destek ve yardımı yapmıştı. 24 Nisan 1919'da Gelibolu limanına gelen bir Yunan torpidosundan inen Yunan tabip binbaşısı, buraya gelme amacının Kızılhaç teşkil etmek olduğunu belirtmişti. Buradaki Rumlardoktoru ellerinde Yunan bayraklarıyla limanda karşılaşmışlardı. Şarkılar söyleyerek kiliseye gitmişlerdi. Kiliseden çıkarak yine Yunan bayraklarıyla kendilerine iştirak eden Ermeni kilisesine gitmişlerdi. Bu duruma müdahale etmek isteyen jandarmaya karşı gelen grup, İngilizler tarafından da desteklenmişti. Hatta İngilizler, müdahalede bulunan Türkleri dört süngülü askerleri ile birlikte İngiliz karargâhına götürmüşlerdi⁷⁸. Mütareke imzalanır imzalanmaz, bölgeye giden İngiliz komiserleri Rumlara ve diğer Hıristiyanlara silah yardımı da olmak üzere her türlü yardımı yapmış, yurtsuz Rumlardan dönmesi gibi insanî bir boyutta Rum davasını desteklemişti. Nitekim Samsun'daki İngiliz Askerî Mümessili Yüzbaşı Solter bu bölgede ve olaylarda etkili bir kişi olarak göze çarpmaktaydı ve Rumlara silah dağıttığı tespit edilmişti⁷⁹. Solter, hapisanede çeşitli suçlardan dolayı mahkûm bulunan Rumlara yakından ilgilenmiş, bunların serbest bırakılmalarına çalışmıştı. Oysa bunlardan bazıları adam öldürme suçundan idama mahkûm edilmiş kişilerdi. Hükümet tarafından bunların tahliyesinin mümkün olmadığı bildirilmişti. Solter'in bunları cebren tahliye ettirmesi durumunda haklarında firarî muamelesinin yapılacağı belirtilmişti⁸⁰. Solter'in tahliyesini istediği beş mahkûm ise liva hapisanesinde bulunmaktaydı⁸¹. Samsun'daki İngiliz Siyasî Mümessili Hurst ise kırk dört kişinin tahliyesini talep etmişti. Aynı zamanda hapisaneleri gezerek oradaki mahkûmların ve hapisanenin durumu hakkında bilgi almak istemişti. Hapisanenin ıslahı ve diğer konulardaki şikâyetlerini dile getirmişti⁸². Samsun'daki İngiliz mümessili, Samsun hapisanesinde altısı hırsızlık, yedisi adam öldürme suçlarından yatan on üç mahkûmun tahliyesini ve hasta olanlarının Amerikan hastanesine ve yaralı olanlarının ise kendi yazıhanesine gönderilmesini istemişti. Ancak

⁷⁶ Mesut Çapa, a.g.e., s. 49

⁷⁷ Mesut Çapa, a.g.e., s. 51

⁷⁸ BOA, DH. EUM. AYŞ. 12/10, 13 Ramazan 1337 (12 Haziran 1919)

⁷⁹ Rahmi Doğanay, a.g.e., s. 69

⁸⁰ BOA, DH. KMS. 50-2 / 20, 9 Nisan 1335 (9 Nisan 1919)

⁸¹ BOA, DH. KMS. 50-2 / 20, 22 Nisan 1335 (22 Nisan 1919)

⁸² BOA, DH. KMS. 50-2 / 20, 5 Mayıs 1335 (5 Mayıs 1919)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

bunların ağır suçlar işlemiş olması sebebiyle tahliyelerine izin verilmemiş, hasta olanların tedavi edilmesi istenmişti⁸³.

İngilizlerin, Karadeniz kıyılarına çıkıp bazı yerleri işgal etmeleri Pontusçulara büyük cesaret vermişti. Bundan cesaret bulan yerli Rumlar ve bunların oluşturduğu çeteler, tecavüzlerini ve faaliyetlerini daha da arttırmışlardı. Daha öncesinde adam öldürme, hırsızlık, gasp gibi suçlar işleyen Rum çeteleri, bu olaydan sonra karakol basma cesaretini de göstermeye başlamışlardı. Samsun'da Kurupelit Karakolu'nu basan elli kadar eşkıya, meydana gelen çatışma sonucunda kaçmışlardı⁸⁴. İngilizler, Pontus Meselesi'ne bazı farklı uygulamalarla da yardımcı olmuşlardı. Bunların başında Yunan Kızılhaç gemilerinin getirdiği malzemelerin gümrükte Osmanlı memurlarınca kontrol edilmesini engellemek gelmekteydi. Bu durum özellikle Samsun'da oldukça sık yaşandığından hükümete sayısız şikâyet dilekçesi gönderilmişti. Hükümet bu uygulamayı durdurmaya yönelik önlemler almak yerine, olayları protesto etmekle yetinmişti⁸⁵. Yine Yunanistan'ın kuruluş yıl dönemine rastlayan günde İngiliz Askerî Mümessili Solter ve Siyasî Mümessili Hurst, Fransız zabiti ile birlikte inzibat kuvvetlerinin aldığı tedbirlerle ilgili olarak Samsun mutasarrıfı Ethem Bey'den bilgi almışlardı. Bu girişimlerinde Rum metropolitinin etkisi büyük olmuştu⁸⁶. Ethem Bey'in ardından Samsun Mutasarrıfı olarak atanan Hamit Bey'i ziyarete gelen Hurst ile Solter'in, asayişsizlikten bahisle şikâyetlerini Türk çeteleri üzerinde yoğunlaştırmaları karşısında Hamit Bey, "sıra Rumlara geldiğinde himayeye kalkışmamaları şartıyla on beş gün içinde Türk çetesi kalmayacağına dair" söz vermişti. Bu cüretli teklife karşılık Solter de Hamit Bey'e "asayişin sağlanması yolunda her türlü maddî-manevî desteği kendisinden esirgemeyeceği" teminatını verdi⁸⁷.

Pontus Meselesi'nde Fransızlar da İngilizlerden aşağı kalmamışlardı. Bölgeye göndermiş oldukları siyaset adamları ve askerleriyle Rum çetelerini desteklemek amacıyla faaliyetlerini yürütmüşlerdi. Hapishanedeki mahkûm ve hapishanelerin durumuna Fransızlar da müdahale etmişlerdi. Fransız zabiti, İngiliz mümessili Hurst ile birlikte yirmi ikisi mülkiye hapishanesinden ve altısı Divan-ı Harp tevkifhanesinden yirmi sekiz tutukluyu tahliye etmişlerdi. Oysaki bunların on sekizi katil, biri tecavüz, dördü eşkıya olarak hırsızlık ve ikisi silah zayi etmek suçlarından tutukluydu⁸⁸. Yalova'da Rumlara, Fransız kumandanının himayesinde Müslümanların mallarına ve hayvanlarına cebren ve tehditle el koyması Fransızların Rumlara olan desteğinin açık bir kanıtıydı⁸⁹.

Rum faaliyetleri, I. Dünya Savaşı sırasında Çarlık Rusyası'ndan da destek görmüştü. Savaşın başlamasıyla birlikte bölgede yaşayan Rumlar, askere alınma ve Osmanlı Devleti'nin yanında yer almaktansa Rus Çarlığı'nın yanında savaşa katılma düşüncesi içerisinde bölgede oluşturdukları çeteler vasıtasıyla Türk köylerini yağmalama ve yakma eylemleri gerçekleştirmeye başlamışlardı⁹⁰. Rusya'daki Pontus hareketleri ve girişimleri en sonunda Batum'da bağımsız Pontus Cumhuriyeti'ne bir çekirdek olabilecek Pontus Milli Meclisi'nin kurulması ile sonuçlanmıştı⁹¹.

⁸³ BOA, DH. KMS. 50-2 / 20, 2 Nisan 1335 (2 Nisan 1919)

⁸⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/1, 21 Mart 1335 (21 Mart 1919); Dorukhan karakolu'na Rum eşkıyalar tarafından saldırı düzenlenmiştir. BOA, DH. EUM. AYŞ. 5/70, 19 Receb 1337 (20 Nisan 1919); Canikli Jandarma Karakolu müfrezesine Rum eşkıyalar saldırmıştır. BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/54, 23 Şaban 1337 (24 Mayıs 1919)

⁸⁵ Selçuk Ural, "Mütareke Dönemi'nde Pontus Hareketi'nin Doğuşuna Yönelik Faaliyetler", **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, (Editör: Veysel Usta), Trabzon 2007, s. 238

⁸⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ. 12/10 13 Nisan 1335 (13 Nisan 1919)

⁸⁷ Halit Eken, a.g.e., s. 45-46

⁸⁸ BOA, DH. KMS. 50-2 / 20, 4 Mayıs 1335 (4 Mayıs 1919)

⁸⁹ BOA, DH. EUM. AYŞ. 12/10 3 Mayıs 1335 (3 Mayıs 1919)

⁹⁰ Rahmi Çiçek, "Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Meselesindeki Yeri", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999) Bildiriler**, Samsun 2000, s. 72

⁹¹ Pontus Meselesi, s. 53

Turkish Studies

Çarlık Rusyası, Rusya'daki Yunan siyasî memurları tarafından Batum'da ve Kafkasya'nın diğer taraflarındaki Rum tüccarları aracılığıyla Trabzon ve Samsun'daki merkezler ile haberleşmişti. Batum'da oluşturulan bir komite eliyle gizlice silah ve cephane gönderilerek bu çevredeki Rumlarının çalışmalarını bir kat daha arttırmalarına sebebiyet verilmişti⁹². Bolşevik idaresinin gelmesi ile birlikte Rusya'da oturan ve Bolşevik idaresinde yaşayamayan Rumlar, Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum nüfusu da arttırmak amacıyla vapurlarla Samsun ve çevresine çıkartılmışlardı. Buna rağmen en çok kalabalık oldukları Samsun'da bile nüfusun üçte birini geçememişlerdi⁹³. Rus savaş gemisinin Çarşamba kazası sahilinden silahlı kırk elli kadar Rum'u torpidoya bindirildiği ihbarı alınmıştı⁹⁴. Özellikle Batum limanı Rum muhacir ve çetelerinin Karadeniz Bölgesi'ne taşınmasında önemli rol oynamıştı.

Pontuşçulara Karşı Alınan Tedbirler

Pontuşçu faaliyetlerin hız kazanmasıyla birlikte önce Osmanlı Devleti daha sonra da T.B.M.M. çeşitli tedbirler alma yoluna gitmişti. Bu tedbirler, askerî, idarî ve adlî tedbirler şeklinde olmuştu. Mütareke Dönemi'nde Rum çetelerine karşı savaşacak yerli kuvvet yoktu. Bundan dolayı öncelikle jandarma kuvvetlerinin geliştirilmesine daha sonra da millî kuvvetlerinin oluşturulması yoluna gidilmişti. Jandarma 100 neferle takviye edilerek, halkın jandarmaya yazılması teşvik edilmişti. Jandarma süvariliğine gönüllüler için gerekli olan hayvanatın Hükümetçe teminini, daha sonra maaşlardan taksitle kesilmesi hususu, Mustafa Kemal Paşa tarafından Sadaret Makamı'na 1 Haziran 1919 tarihinde teklif edilmişti⁹⁵.

Öncelikle Türk ordusuna savaş açan, çetecilik ve düşmana casusluk yapan bölgedeki Rumların içerilere nakledilmelerine karar verilmişti. Mahallî idareciler kararın bütün Rumlara uygulanmasını istemelerine rağmen Enver Paşa, bunun casusluk ve çetecilik yapanları kapsamasını istemişti. Osmanlı hükümeti tehciire tabî tutulan şahısların geride bıraktıkları malların korunması hususunda da 26 Eylül 1915 tarihli geçici bir kanun çıkartmıştı⁹⁶. Tehcir kararı 12 Mart 1916'da uygulanmıştı. Tahliye sırasında hiçbir meselenin çıkmaması, naklin jandarma subayları ve muktedir memurların nezaretinde yapılması özellikle belirtilmişti⁹⁷. Bunun sonucu olarak Müslüman halka karşı faaliyetleri görülen Rumlar, iç bölgelere göç ettirilmişlerdi. Zaman zaman bunlardan geri dönme talebinde bulunanlarda olmuştu. Samsun'dan Eskil'e sürülen bir kısım Rum, iki yıldır memleketlerinden ayrı kaldıklarını, Osmanlıya sadakat ve samimiyetle bağlı olduklarını, büyük kısımlarının kadın ve çocuklardan oluştuğunu ifade ederek memleketlerine dönme talebinde bulunmuşlardı⁹⁸. Bazıları daha sonradan geri dönmüşü⁹⁹. Bu göç ettirme olayında ilk dikkate alınanlardan bir kısmının Samsun bölgesi Rumları olduğu görülmekteydi. Ancak Osmanlı hükümeti, sakıncalı bulmadığı gayri Müslim vatandaşları ister ticaret ister başka sebeplerle olsun İstanbul dahil olmak üzere seyahat özgürlüğü tanımış, hatta bu kişiler için Avrupa'ya seyahat izni bile vermişti¹⁰⁰. Ticaret için Almanya'nın Dresden şehrine gitmek isteyen Samsunlu Polericioğlu Yanko'nun seyahatine 21 Mayıs 1918'de askerî pasaport merkezince izin verilmişti. Ancak daha sonra Rum çetelerine el altından yardımda bulunduğu dair haber alındığından bu durumun tahkik edilerek ona göre hareket edilmesine karar verilmişti¹⁰¹. Osmanlı hükümeti tehciire gönderdiği Rum

⁹² Pontus Meselesi, s. 170

⁹³ Pontus Meselesi, s. 122

⁹⁴ BOA, DH. EUM. 5Şb. 27/25, 13 Ağustos 1333 (13 Ağustos 1917)

⁹⁵ Nuri Yazıcı, a.g.e., s. 124

⁹⁶ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. III, Kısım:3, Ankara 1991, s. 45-46

⁹⁷ Hamit Pehlivanlı, a.g.e., s. 101-102

⁹⁸ BOA, DH. EUM. 3Şb. 28/73, 17 Şevval 1336 (26 Temmuz 1918)

⁹⁹ BOA, KMS. 62/63, 27 Eylül 1338 (27 Eylül 1922)

¹⁰⁰ İbrahim Ethem Atnur, "Osmanlı hükümetleri ve Tehcir edilen Rum ve Ermenilerin Yeniden İskânı Meselesi", Atatürk Yolu, Yıl: 7, C. IV, S. 14, Ankara Kasım 1994, s. 127

¹⁰¹ BOA, DH. EUM. 3Şb. 25/76, 2 Temmuz 1334 (2 Temmuz 1918)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

ve Ermenileri eski bölgelerine döndürüp, iskâna karar verince, muhtaç muhacirlerin sevk, iaşe ve iskân masraflarını üstlenmişti¹⁰². Dahiliye Nezareti, bölgedeki Rumların avdetine müsaade edilmesi gerektiğini Trabzon, Sivas ve Samsun'a bildirirken, sevk edilecek kişilerin miktarı ile nakil ve iaşe masrafları için ne kadar paraya ihtiyaç olduğunu sormuştu¹⁰³. Aynı şekilde Samsun'da dört yüz seksen altı Rum yetim vardı. Bunlar, ekmeksiz ve parasız kalmışlardı. Yeniden buraya yüz elli yetim daha geleceğinden bunların iaşelerinin temin edilmesi Dahiliye Nezareti tarafından Canik mutasarrıflığına bildirilmişti¹⁰⁴.

Osmanlı hükümeti, Pontus Meselesi'nde tehlikeli gördüğü kişileri ve çalışmalarını yakından takip etmişti. Trabzon Metropolitinin gizli faaliyetleri, İstanbul Hükümeti'nce bilinmekteydi. Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nün memurları onu yakından takip etmiş ve topladıkları haberleri Dahiliye Nazırlığı aracılığıyla Sadrazamlığa aktarmıştı.

İstanbul Hükümeti, gerek Pontusçu faaliyetler, gerekse bölgede ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanarak gerçekleştirilen eşkıyalık hareketlerine karşı, Karadeniz'e motorlar ve gemiler yollayarak asayiş sağlamaya çalışmıştı. Bu çerçevede Preveze ve Aydın Reis gambotları Karadeniz'e İtilaf Devletleri komiserlerinin bilgisi dahilinde gönderilmişti¹⁰⁵. Ancak motor sayısı istenilen ölçüde değildi¹⁰⁶. Bu ihtiyaca kayıtsız kalındığı için bu bölgede asayişin temininde zorluklarla karşılaşmıştı. İtilaf Devletleri desteğinde Trabzon ve Karadeniz kıyılarına özellikle Kafkasya ve Rusya'dan getirilecek çok sayıda Rum göçmenlerine karşı bölge yöneticileri oldukça dikkatli olmuş, bu da çetelerin karaya çıkmasını büyük ölçüde engellemişti¹⁰⁷. Samsun ve Bafra gibi Rum faaliyetlerinin yoğun olduğu yerlerde karakollar da büyük önem taşımaktaydı. Zaman zaman Pontusçular tarafından karakollar da saldırıya uğruyordu. Bunların güçlendirilmesi içinde bir takım önlemler alınmıştı.

Bu idarî tedbirler geçici olarak olayları bir süre durdurduysa da Pontusçu çetelerin Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki faaliyetleri her geçen gün arttırmıştı. Bunda onlara karşı savaşacak yeterli kuvvetin bulunmaması da oldukça etkili olmuştu. Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a varmış, 21 Mayıs'ta Sadrazamlığa gönderdiği şifreli telgrafta bölgedeki durumla ilgili olarak şunları belirtmişti: Pontus hareketinin başında Samsun Metropolitisi Germanos bulunmaktaydı. Onun Müslümanların Hıristiyanlara saldırdıklarına dair İstanbul'daki Fransız temsilcisine yolladığı rapor mübalağalıydı. Bölgede Rum nüfusu arttırmak için Rusya'dan göçmen getirildikten başka, deniz yoluyla kıyından içeri çeteler sokulmuştu. Samsun ve civarında kırk kadar Rum çetesi faaliyet göstermekte olup, İslam halkı bunların saldırısından korunmak amacıyla on üç Müslüman çetesi teşekkül etmişti. Bölgede asayiş kuvvetleri yetersiz kaldığından mümkün olan tedbirler alınmamıştı¹⁰⁸. Bu dönem bir belirsizlik dönemi idi. Ordu terhis edilmiş, milli kuvvetler ise henüz teşekkül edilmemişti. Bundan dolayı Mustafa Kemal'in telgrafında da belirttiği üzere 1919 yılında Pontus çetelerine karşı mücadele edecek fazla bir kuvvet yoktu ve bundan dolayı da olumlu bir sonuç alınmamıştı. Bu da Doğu Karadeniz bölgesinde ve özellikle de Samsun'da Pontus çetelerinin ciddi bir tehlike oluşturmasına neden olmuştu. Bütün bunlara rağmen böyle karışık bir dönemde 29 Mayıs 1919-25 Ocak 1920 tarihleri arasında Samsun mutasarrıflığını yapan Hamit

¹⁰² İbrahim Ethem Atanur, "a.g.m.", s. 132

¹⁰³ İbrahim Ethem Atanur, "Tehcirden Samsun Bölgesine Dönen Rum ve Ermeni Muhacirler Meselesi", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999) Bildiriler**, Samsun 2000, s.12

¹⁰⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ. 160 / 27, 12 Şaban 1337 (13 Mayıs 1919)

¹⁰⁵ Rahmi Doğanay, a.g.e., s. 262

¹⁰⁶ BOA, DH. EUM. AYŞ. 9/28, 21 Ağustos 1335 (21 Ağustos 1919)

¹⁰⁷ BOA, DH. KMS. 53-2/3, 14 Haziran 1335 (14 Haziran 1919)

¹⁰⁸ Ercüment Kuran, "a.g.m.", s. 78

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Bey Pontusçu çetelere karşı bir takım olumlu başarılar elde etmişti¹⁰⁹. Bu dönemde İngilizler Samsun'u terk etmişti.

1919-1923 tarihleri arasında Pontus Meselesi, Ankara hükümetini de oldukça uğraştırmıştı. Bunun üzerine 1920 yılı başlarından itibaren T.B.M.M. hükümeti ciddi bir takım tedbirler almaya başlamıştı. Takviye edilen birliklerle muhtelif yerlerde taarruza geçilmişti. 3. Kol ordu, bütün gücünü bölgedeki Pontus hareketinin bastırılması ve Rum çetelerinin tenkiline harcamıştı¹¹⁰. Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1920'de T.B.M.M'nde yaptığı konuşmada Pontus Meselesini çözmekle görevlendirilen kuvvetlerin büyük bir komuta altında birleştirilmesi gereğini vurgulamıştı. Bu amaçla 9 Aralık 1920'de Merkez Ordusu kurularak komutanlığına da Nurettin Paşa tayin edilmişti. Mevcudu 10 bin civarında olan Merkez Ordusu'nun kurulmasıyla Pontus çetelerine karşı daha etkili bir şekilde mücadele edilmişti¹¹¹.

Rumların isyanlarına devam etmeleri üzerine tehcir kararının uygulamasına devam edilmiş, Türk ordusunun güvenliğini sağlamak için 15-50 yaşları arasındaki Rumlar, sonradan da Rum köyleri halkının tamamı, zararsız hale getirilmeleri için Anadolu içlerine sevk edilmişlerdi¹¹². Kasım 1920'de yetmiş iki Samsunlu Yunan vatandaşı Rum, bir Avusturya gemisiyle sınır dışı edildi¹¹³.

Menfi propagandalara karşı tedbirler alınmıştı. Bunun olumlu sonuçları görülmüştü. Özellikle Samsun yöresindeki Rum çetelerinin faaliyetlerine son verilmişti. 1921 yılında Karadeniz Rumları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yaptıkları müracaatla, Pontusçuluğun merkezi durumundaki Fener Patrikhanesinden ayrılarak, Türk Ortodoks Kilisesi'ne bağlanmak istediklerini bildirmişlerdi. Bu durum Pontus Meselesi'nin olduğu kadar, Karadeniz üzerinde Yunan siyasetinin de başarısız olduğu anlamına gelmekteydi¹¹⁴. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın teslim olanları öldürmeyi kesinlikle yasaklayan emrinden sonra teslim olanların sayısı oldukça artmıştı¹¹⁵. 20 Eylül 1922'de Samsunlu ve Bafralı elli beş erkek, otuz sekiz kadın, kırk altı kız ve erkek çocuk toplam yüz otuz dokuz kişilik Rum kafesi İstanbul'a gitmek amacıyla bu bölgeyi terk etmişlerdi. Bunların üzerinde yaklaşık üç bin lira ile yanlarında otuz mükerrer atışlı tüfek ve bin küsur fişek ele geçirilmişti¹¹⁶. Yine bir kısmı Amasya bir kısmı da Samsun halkından olan yirmi üç kişilik bir Rum grup, tehirden korkarak İstanbul'a doğru yola çıktıklarını ifade etmişlerdi. Gebze yakınlarında jandarma ile çatışmaya giren bu Rumlar, jandarmayı Kuva-yı Milliye zannettikleri için çatışmaya girdiklerini ifade etmişlerdi. Bunun üzerine silah ve fişeklerine el konularak İngilizler tarafından patrikhaneye teslim edilmişlerdi¹¹⁷. Bu dönemde Samsunlu Rumlar yavaş yavaş bu bölgeyi terk etmeye başlamışlardı¹¹⁸. Samsun Rumları, hayatlarının temini, suçlarının affı şartıyla silahlarını teslim edeceklerini mutasarrıflığa duyurdular. Ancak T.B.M.M. Hükümeti otoritesini yok saydıracak böyle bir teklife yanaşmadığı gibi, Samsun'un bazı köylerinde silah toplanması işini Merkez Ordusu'ndan istedi¹¹⁹. Ayrıca Pontusçuları yargılamak üzere Amasya İstiklal Mahkemesi kurulmuştu.

¹⁰⁹ Halit Eken, *a.g.e.*, s. 527-528

¹¹⁰ Mesut Çapa, *a.g.e.*, s.81

¹¹¹ Yusuf Sarımay, *a.g.e.*, s. 40

¹¹² Hamit Pehlivanlı, *a.g.e.*, s. 103

¹¹³ Mustafa Balcıoğlu, *a.g.e.*, s. 86

¹¹⁴ Mesut Çapa, "Karadeniz'de Pontusçuluğun Sonu: Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk Ortodoksluğu", **19 Mayıs ve Milli Mücadele'de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999) Bildiriler**, Samsun 2000, s.53-54

¹¹⁵ **Frunze'nin Türkiye Anıları**, s. 99

¹¹⁶ **BOA, KMS 62/63**, 27 Eylül 1338 (27 Eylül 1922)

¹¹⁷ **BOA, KMS 62/63**, 13 Teşrin-i sani 1338 (13 Kasım 1922)

¹¹⁸ **BOA, DH. EUM. AYS.**, 57/77, 13 Rebiü'l evvel 1340 (14 Kasım 1921)

¹¹⁹ Mustafa Balcıoğlu, *a.g.e.*, s. 88

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Osmanlı içerisindeki azınlıklar, ilk kez Yahudiler olmak üzere, Ermeni ve Rumlar, İstanbul'da matbaalarını kurarak kullanmışlardı. Matbaa sayesinde özellikle din, dil gibi alanlarda kitaplarını basıp yaygınlaştırmışlar ve okullarında okumuşlardı. Bu sayede millî benliklerini korumuşlardı. 1800'lü yılların ortalarına gelindiğinde İmparatorluğun etnik ve dinsel cemaatlerinin çoğunun kendi gazeteleri vardı. Basın aracılığıyla Osmanlı ülkesi içerisinde yasaklanmış yayınlarla fikirlerini ve düşmanca emellerini yaymaya çalışmışlardı¹²⁰. 4 Mart 1919'da İstanbul'da, "Trabzon vilayetinde Rum cumhuriyetinin kurulması maksadıyla" Pontus gazetesi yayınlanmaya başlamıştı¹²¹. Basının önemini kavrayan Milli Mücadele yanlıları, işgalci devletlere ve onların dayandırdığı tezlere karşı gazeteler çıkartmaya başladılar. Barutçuzade Faik Ahmed Bey'in 10 Aralık 1918'den itibaren Trabzon'da çıkarttığı **İstikbal** gazetesi Pontusçuluk aleyhine yayın yapıyordu. Ayrıca yine Trabzon'da *İrşad*, Samsun'da *Ahali*, *Hayat*, *Aksiseda*, Giresun'da *Işık*, Ordu'da *Güneş*, Kastamonu'da *Açıksöz* adıyla çıkarılan gazeteler hem Pontus propagandasına hem de paylaşma projelerine karşı kamuoyunu aydınlatmaya yönelik faaliyetlerini sürdürmüşler, Milli Mücadele karşıtı yayınları etkisiz kılmaya çalışmışlardı¹²².

Rum ve Ermeni çetelerine karşı az sayıda da olsa Türk çeteleri buldukları bölgeleri ve bu bölge halkını korumuşlardı. Bunlar içerisinde en ünlüsü Giresun'da Topal Osman Ağa'ydı. O'nun çetesi Pontusçulara karşı şiddetli bir sindirme hareketine girişmiş¹²³ ve çetelerin etkileri nispeten kırılmıştı.

Bölgede alınan önlemler ve Kurtuluş Savaşı'nın genel gelişiminin sonucu olarak, 1922 yılı başlarından sonra Karadeniz Bölgesi'ndeki Rum halk Yunanistan'a taşınmaya başlanmıştı¹²⁴. Lozan Barış Konferansı sırasında imzalanan 30 Ocak 1923 tarihli Sözleşme'nin 1. maddesinde yer alan "1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren Türkiye arazisinde mütemekkin Rum Ortodoks dininde bulunan Türk tebaası ile Yunan arazisinde mütemekkin Müslüman dininde bulunan Yunan tebaasının mecburî mübadelesine ibtidar edilecektir. Eşhası mezkure Türkiye ve Yunan hükümetlerinin kendi memleketleri hakkında müsaadesi olmadıkça ne Türkiye'de ne de Yunanistan'da gelip tekrar yerleşemeyeceklerdir"¹²⁵ hükmü uygulanarak Rumelili Türkler Rumların yerine iskan olundu. Böylece Pontus Meselesi tarihe karıştı.

Sonuç

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, milliyetçilik akımının etkisiyle milliyetçi-ayrılıkçı hareketlerle karşı karşıya kalmıştı. İçinde yaşayan çeşitli topluluk ve azınlıklar, bağımsızlık amacıyla harekete geçmişlerdi. Aynı zamanda bu yüzyılın sonlarında ve XX. yüzyılın başlarında girmiş olduğu çeşitli savaşlarda başta Rusya olmak üzere Avrupa devletleri karşısında yenilgiler almıştı. Bu durum içinde yaşayan azınlıkları daha da cesaretlendirdi. XX. yüzyılın başlarında ayrılıkçı hareketler Anadolu topraklarına da sıçradı. Bunlardan biri de Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Devleti kurmak isteyen Pontusçu çetelerin faaliyetleriydi.

Balkan Savaşı sırasında yavaş yavaş kendisini göstertmeye başlayan bu hareket, Birinci Dünya Savaşı'nda iyice belirginleşti. Amaçları İnebolu'dan Batum'a kadar olan bölge içerisinde Pontus Devleti'ni yeniden canlandırmaktı. Oysaki Kuzeydoğu Anadolu'da kurulmuş olan Pontus Devleti (M.Ö. 298-M.Ö.63)'nin tarihi bakımdan Yunanlılarla hiç bir ilgisi yoktu. Ancak Yunan Megali İdeası'nın bir parçası olan Pontus Devleti kurma fikri, Tanzimat Fermanı sonrasında başlayıp, Balkan ve I. Dünya Savaşları'yla Rumların fikir ve hayallerinde iyice ortaya çıkmıştı.

¹²⁰ BOA, MV. 182/32, 18 Zilhicce 1331 (18 Kasım 1913)

¹²¹ Mesut Çapa, "a.g.m.", s. 54

¹²² Rahmi Doğanay, a.g.e., s. 258

¹²³ Ercüment Kuran, "a.g.m.", s. 80

¹²⁴ Rahmi Doğanay, a.g.e., s. 258

¹²⁵ M. Cemil Bilsel, *Lozan*, C. II, İstanbul Eylül 1998, s. 666-667

Turkish Studies

1917 İhtilali'ne kadar Rusya, Karadeniz bölgesinde etkili bir politika izlemişti. Bu dönemde Karadeniz Bölgesi'ndeki Rumlar, Rusya'ya götürülmüş, burada silahlandırılarak, bölgeye geri gönderilmişlerdi. 1917 İhtilali'nden sonra Rusya, Karadeniz sahilinden çekilmişti. Bundan sonra Avrupalı büyük devletler bu bölgede politikaları gereği daha etkili olmaya başladılar. Bunun sonucu olarak Rum çetelerinin faaliyetleri bu bölgede arttırılmış, Avrupalı büyük devletler tarafından el altından bu çeteleri desteklemiş ve Canik'te bir Pontus Devleti kurulması amaçlanmıştı. Mondros Mütarekesi sonrasında Pontusçu çetelerin faaliyetleri ve saldırıları daha da artmıştı. Osmanlı Devleti'nin yanında yer almak yerine askerden kaçan Pontusçu Rumlar, çetelerini oluşturmaya başladılar. Bu çeteler, köy baskınları, öldürme, toplu katliamlar, gasp, yangın vb... birçok olay gerçekleştirdi. Samsun ve çevresinde yaşayan Rumlar, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra cesaretleri daha da artmış, çetecilik faaliyetlerini arttırmış, silahsız ve savunmasız Müslüman halkı katletmişlerdi.

İtilaf Devletleri bir taraftan Anadolu'yu işgale devam ederken diğer taraftan da Osmanlı ülkesindeki azınlıklar, özellikle de Rumlar, Samsun ve çevresinde Türklerin, Rumlara karşı katliamlarda bulduklarını söyleyerek Batılı devletleri kendi yanlarına çekmişlerdi. İtilaf Devletleri temsilcilerine sürekli şikâyetlerde bulunup, sahte raporlarla haklılıklarını kanıtlamaya çalışmışlardı. Bundan büyük ölçüde etkilenen Avrupalı devletler, gazetelerinde her gün bu doğrultuda haberler yapmaya başlamışlardı. Rumlar, Avrupa kamuoyunu etkilemek için bu propagandalarına devam ederken, Metropolitlikler, kiliseler ve din adamları da dinî sıfatlarıyla hiç bağdaşmayan gayretlerin içine girmişlerdi. Bunlar bir taraftan çetelere el altından silahlanma da dahil olmak üzere her türlü yardımda bulunuyor diğer taraftan Rum nüfusu bölgede arttırmak için çalışıyorlardı. İtilaf Devletleri ve Yunanistan, silah, teçhizat, askerî ve siyasî her bakımdan çeteleri destekliyordu. Çünkü Anadolu'yu işgal etmek isteyen İtilaf devletleri için Karadeniz Bölgesi özellikle de Samsun oldukça önemliydi. Bu nedenle İtilaf Devletleri Karadeniz'deki güçlerini ve faaliyetlerini yoğunlaştırıyorlardı.

Gerek Osmanlı Devleti gerekse Ankara Hükümeti, bu zor zamanlarında düşmanla işbirliği yaparak isyan eden Rumlara karşı bir takım önlemler aldı. Halk da canlarını, mallarını ve topraklarını savunmak için Rumlar gibi silahlı çeteler oluşturdu.

Rum halkının I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı'nda Türk halkına karşı isyanları, ihaneti ve çatışmalar ile karşı karşıya gelmeleri, iki halk arasında bir düşmanlığın doğmasına neden oldu. Bunun sonucu olarak da Türk ve Rum halklarının değişimi bir çözüm olarak görüldü. Böylece Pontus Meselesi tarihe karıştı.

KAYNAKÇA

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayışı (DH. EUM. AYŞ.)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Kalemi (DH. EUM. EMN.)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Üçüncü Şube (DH. EUM. 3.Şb.)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beşinci Şube (DH. EUM. 5.Şb.)

Dahiliye Kalem-i Mahsus (DH. KMS)

Sadaret Mektubî Mühime (MKT. MHM.)

Meclis-i Vükelâ (MV.)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

2. Tetkik Eserler ve Makaleler

- ATNUR, İbrahim Ethem, “Osmanlı hükümetleri ve Tehcir edilen Rum ve Ermenilerin Yeniden İskanı Meselesi”, **Atatürk Yolu**, Yıl: 7, C. IV, S. 14, Ankara Kasım 1994, s. 121-139
- ATNUR, İbrahim Ethem, “Tehcirden Samsun Bölgesine Dönen Rum ve Ermeni Muhacirler Meselesi”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999) Bildiriler**, Samsun 2000
- BALCIOĞLU, Mustafa, **İki İsyân Koçgiri, Pontus Bir Paşa Nurettin Paşa**, Ankara 2000
- BAYKARA, Tuncer, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I. Anadolu’nun İdarî Taksimatı**, Ankara 1988
- BİLGİN, Mehmet, “Pontus Meselesine Tarihsel Bakış”, **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, (Editör: Veysel Usta), Ankara 2007, s. 29-73
- ÇAPA, Mesut, **Pontus Meselesi Trabzon ve Giresun’da Milli Mücadele**, Ankara 1993
- ÇAPA, Mesut, “Karadeniz’de Pontusçuluğun Sonu: Rumların Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Sadakatleri, Hıristiyan Türkler ve Türk Ortodoksluğu”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999) Bildiriler**, Samsun 2000
- ÇİÇEK, Rahmi, “Merzifon Amerikan Koleji ve Pontus Meselesindeki Yeri”, **19 Mayıs ve Milli Mücadele’de Samsun Sempozyumu (20-22 Mayıs 1999) Bildiriler**, Samsun 2000
- DECEİ, Aurel, “Karadeniz”, **İslam Ansiklopedisi**, C. VI.
- DOĞANAY, Rahmi, **Milli Mücadele’de Karadeniz (1919-1922)**, Ankara 2001
- EKEN, Halit, **Bir Milli Mücadele Valisi ve Anıları Kapancızâde Hamit Bey**, İstanbul 2008
- Frunze’nin Türkiye Anıları**, (Çeviren: Ahmet Ekeş), İstanbul 1996
- GOLOĞLU, Mahmut **Anadolu’nun Milli Devleti PONTOS**, Ankara 1973
- GÜLER, Ali, **Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri**, Ankara 1995
- KURAN, Ercüment, “Milli Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri”, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 13-17 Ekim 1986**, Samsun 1988, s.77-81
- OKUR, Mehmet, “Milli Mücadele Döneminde Fener Rum Patrikhanesi’nin ve Metropolitlerin Pontus Rum Devleti Kurmasına Yönelik Girişimler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.29-30, Mayıs-Kasım 2002, s.101-116
- PEHLİVANLI, Hamit, “Tarih Perspektifi İçerisinde Pontus Olayı: Yakın Tarihimize ve Günümüze Etkileri”, **Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s.79-120
- Pontus Meselesi**, (Yayına Haz.: Yılmaz Kurt), Ankara 1995
- Pontus Meselesi**, (Yayına Haz.: Yusuf Gedikli), İstanbul 2002
- SARINAY, Yusuf, “Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası”, **Pontus Meselesi ve Yunanistan’ın Politikası (Makaleler)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s.1-77
- URAL, Selçuk, “Mütareke Dönemi’nde Pontus Hareketi’nin Doğuşuna Yönelik Faaliyetler”, **Başlangıçtan Günümüze Pontus Sorunu**, (Editör: Veysel Usta), Ankara 2007

YAZICI, Nuri, **Milli Mücadele’de Canik Sancağı’nda PONTUSÇU FAALİYETLER (1918-1922)**, Ankara 2003

YERASİMOS, Stefanos, “Pontus Meselesi (1912-1923), **Toplum ve Bilim**, Sayı: 43/44 Güz 1988-Kış 1989,s. 33-76